ڕێز لێنان لە کارڵ مارکس وەک شۆڕشگێڕێک پاش 200 ساڵ لە دایک بوونی

نووسینی: کێڤن زیس و مارگرێت فڵاوەر
وەرگێڕانی: گۆران عەبدوڵڵا

لە ساڵی 1848 کارڵ مارکس نووسیتی: " فەیلەسوفەکان تەنها جیهانیان شیکردەوە بە ڕێگای جیاواز، بەڵام ئامانج گۆڕینیەتی".
لە یادی 200 ساڵەی کارڵ مارکسدا، جەخت دەکەینەوە سەری وەک هەڵسوڕاوێکی سیاسی زیاتر لەوەی وەک فەیلەسوف و ئابوری ناسێک کە زۆرترین و گرنگترین شیکردنەوەو لێکدانەوەی کردووە بۆ سەرمایەداری و لەو بوارەشدا ئەڵتەرناتیڤ و مۆدێلێکی تری ئابوری برەو پێداوە.
لە "مانیفێستی کۆمۆنیست"دا مارکس نووسیتی: " مێژووی کۆی هەموو کۆمەڵگەکان، مێژووی خەباتی چینایەتی بووە." بەواشی وابوو گۆڕانی سیاسی لە ڕێی ئەو خەبات و تێکۆشانەی نێوان چەوساوەو چەوسێنەرەوە ڕوودەدات، چونکە ئاکامی ئەو چەوسانەوەیە دەبێتە مایەی ململانێ و ڕووبەڕوو بوونەوە. مارکس شۆڕش بە داینەمۆی چوونە پێشەوەی مێژوو دەزانێت.
ڕیشەی خەباتی سیاسی مارکس سیستمی ئابورییە، کە بە دوای خۆیدا پێکدادانی چینەکانی لەگەڵ خۆیدا هێناوە. ئەم ململانێیانە لە ڕەوتی مێژوو خۆی نیشانداوە لە کۆیلەکان دژ بە کۆیلەدارەکان، جوتیاران دژ بە زەویدارەکان و لە سیستەمی سەرمایەداریشدا کرێکار دژ بە خاوەنکار.

مارکس خەباتگێڕێکی سیاسی بوو، دەیویست جیهان بگۆڕێت.

ئیمانویڵ واڵێرستن لە چاوپێکەوتنێکیدا دەڵێت: " مارکس لە ژیانی خۆیدا بە تەنها بیرمەندێکی دابڕاو نەبووە لە نێوان کتێبەکانی مۆزەخانەی لەندەن لە بەریتانیا، بەڵکو هەمیشە شۆڕشگێڕێکی سەرسەختبووە لە کارە شۆڕشگێڕیەکانی سەردەمی خۆیدا، بە هۆکاری هەڵسوڕانە سیاسەکانی لە فەڕەنسا دەرکرا، لە سەردەمی لاوێتیشدا بەهەمان شێوە لە بەلجیکا و ئەڵمانیا دەریانکرد. لە سەردەمی نوشوستی شۆڕشەکانی 1848 دا دورخرایەوە بۆ بەریتانیا.

هەروەها لە ڕێی گۆڤار و ڕۆژنامەکانەوە تەرویجی بۆ بزوتنەوە کرێکارێکان دەکرد. لەهەر رێگایەکیشەوە گونجاو بوایە بۆی یارمەتی و پشتیوانی لە ناڕەزایەتییە کرێکارێکان دەکرد. دواتر لە ساڵەکانی 1864 تا 1872 بو بە سەرۆکی ” ئەنجومەنی نێونەتەوەیی کرێکاران – ”International Workingmen’s Association
یەکەمین ڕێکخراوەی کرێکاری بوو کە سنوورەکانی نەتەوەیی بڕی. لە 1871 بەرگری کرد لە “کۆمۆنەی پاریس”، یەکەمین ئەزمونی سۆشیالیستی لە مێژودا.”

وایڵرشتاین لە درێژەی قسەکانی خۆیدا باسی لە ڕۆڵی مارکس کرد لە ڕێکخستنی خەڵک لە ئاستی نێودەوڵەتیدا. هەروەها چالاکبونی مارکس لە بواری ڕۆژنامەگەریدا…. لەو بوارەشدا هەوڵی دابینکردنی بژێوی خۆشی دەدا، بەڵام هەرگیز بێ لایەن نەبوو لە بیرو بۆچونەکانیدا و هەمیشە ڕۆژنامەوانێکی سەقامگیر بوو.

لە تەمنی 24 ساڵیدا ڕۆژنامەیەی کە سەرنووسەری بوو، وتاری توندی دژ بە دەسەڵاتی پروسیا دەنووسی و بڵاودەکردەوە، هەربۆیە لە ساڵی 1824 لە لایەن دەوڵەتەوە ڕۆژنامەکە داخراو و مارکسیش دوورخرایەوە بۆ پاریس و لە “1844”یش لە پاریس دەرکرا.
لە 1848 مارکس و ئەنگڵز “مانیفێستی کۆمۆنیست”یان ب□□او کردەوە. مانیفێست ڕاگەیاندنی ” پەیوەندی کۆمۆنیستەکانی برۆکسل” بوو بۆ بنەماکانی سۆشیالیزم.
مانیفێستی کۆمۆنیست تاوەکوو ئەمڕۆش وەک بنەمایەک بۆ سۆشیالیزم سەیردەکرێت. لە تەمەنی 45 ساڵیدا بۆ شورای گشتی یەکەمین کۆنفرانسی نێونەتەوەیی هەڵبژێردرا، کە خۆی چالاکانە کاری دەکرد بۆ ئەنجامدانی ساڵانەی ئەو کۆنفرانسە.
دێدگای سۆشیالیستانەی مارکس هیچ پەیوەندییەکی بە دیکتاتۆریەتی تاک حزبی یەکێتی سۆڤیەتەوە نییە کە خۆیان بەسۆشیالیست یان کۆمۆنیست دەزانی. بەلای مارکسەوە پرسیارەکە ئەوە نەبوو، ئەگەر دەوڵەت کۆنترۆڵی ئابوری کردووە، پرسیارەکە ئەوە بوو ئایا کام چین دەوڵەتی کۆنترۆڵکردووە. تەنها کاتێک کۆمەڵگە دەتوانێت سۆشیالیزم بەرقەرار بکات، ئەو کاتەی دەسەڵات بەدەست کرێکارانەوە بێت.

ئەرکی ئێمە: دەرخستنی نایەکسانی، دامەزراندنی سیستمێکی نوێی ئابوری.
مارکس جەخت دەکاتەوە سەر سەرمایەداری کەوا چۆن هەلومەرجەکەی ڕەخساوە بۆ کەڵەکەی سەرمایە. وا سەیری مارکسیزم دەکرا پاش سەردەمی ڕیغان – تاتشر و کۆتایی یەکێتی سۆڤیەت کە بەسەر چووە،

بەڵام پاش نزیکەی 40 ساڵ لە لیبراڵیزمی نوێ، نایەکسانی سەرمایەداری جیهانی بێ کەت و بەند، هەژارکردنی 99%ی خەڵک و کەڵکردنەوەی سامان لە دەستی 1% بۆتە ڕاستییەکی حاشا هەڵنەگر.

ڕاپۆرتە سەربەخۆکان لە یادی مارکسدا:

" جێی سەرسوڕمان نییە پاش چەند دەیەیەک لە لیبراڵیزمی نوێ، گەورەترین بەڵگە لەسەر سەرمایەی ئازادی دان و چرونک سوور، کەڵکردنەوەی سامانیان لە دەستی 1% کۆمەڵگە کەمکردەوە بۆ 0.1%.
ژمارە کۆتاییەکان ئەوەمان پێ پیشان دەدەن، ئەو هەشت ملیاردێرەی جیهان (کە لە سەر عاربانەیەک جێیان دەبێتەوە) سامانەکانیان بەقەی سامانی نیوەی دانیشتوانی کەمدەرامەتی جیهانە یان نزیک دەبێتەوە لە کۆی سامانی 5.3 ملیار کەس. ئەوەی جێی سەرسوڕمانە ئەو ژمارەیە لە ساڵی 2016 بۆ 62 ملیاردێرەوە خاوەنی ئەو سامانە بوون، لە 2010 بۆ 300 ملیاردێرەوە ئەو توانایەیان هەبوو. ئەمە ئەو ڕێگایەیە کە لەیەوە کەڵەکەی سەرمایە دەکرێت، دەکرێ لەڕێوە ئەفسانەی ئابوری ئازاد بناسرێت."
لە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکادا سێ کەس سامانی 50% خەڵکی ناوخۆیان لە ژێر دەستدایە، واتە کۆی 160 ملیۆن کەس یان 63 ملیۆن خێزانی ئەمریکی." نزیکەی یەک لە پێنجی ئەمریکیەکان سەروەتەکەیان سفرە یان خوار سفرە. ئەو ڕێژەیە زۆر زیاترە لە ناو ڕەش پێستەکان و پەناهەندەکانی ئەمریکای لاتین، ئەوەش بە هۆکاری دەیان ساڵەی مامەڵەی ڕەگەز پەرستانە.
لە هەندێ شوێنی کار لە ئەمریکادا، داهاتی بەڕێوەبەرەکە هەزار جار زیاترە لە داهاتی کرێکارێک. کەواتە کرێکارێ نۆ سەدەی دەوێت بۆ ئەوەی بەقەی داهاتی ئەو بەڕێوەبەرەی دەست بکەوێت کە ئەو لە ساڵێکدا دەستی دەکەوێت.
ناکۆکی لە نێوان بەرهەمهێنان و بڵاوبونەوەی هەژاری و نائەمنی ئابوری، لەگەڵ کارامەیی لە بەرهەمهێنان و پێداویستییەکانی خزمەتگوزاری، وە ڕێگە نەدان لە بەشداریکردن لەو داهاتەدا، هەروەها بەکاربردنی سەرچاوە سروشتیەکان و تێکدانی ئاوهەوا، ئەمانە وا دەکەن خەڵک نا سەرکەوتوویی ئەم سیستمی سەرمایەدارییە باشتر بناسن.

لە ساڵی 2017 بە پێی ڕاپۆرتێکی " ناشناڵ ڕیڤیو" ئەوەی پیشاندا، لە ڕاپرسییەکدا دەرکەوتووە کە نزیکەی 40% ی خەڵک لە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکادا " سۆشیالیزم بە باشتر دەزانن لە سەرمایەداری." لە ڕاپرسیەکی تردا کە دەزگای (YouGov) لە ساڵی

2016 دا پێی هەستا، ئەوەی خستە ڕوو، ئەوانەی تەمەنیان لە 30 ساڵ کەمترە بە ڕێژەی 43% سۆشیالیزمیان پێ باشتر بووە لە سەرمایەداری لە بەرانبەر 32%. وشەی سۆشیالیزم لە 2015 زۆرترین گەڕانی بۆ کرابوو لە ماڵپەڕی (/www.merriam-webster.com)
بە پێی وتەی ” Peter Sokolowsk” وشەی سۆشیالیزم لە لیستی سەرەوەی ئەو وشانە بوو کە گەڕانی بۆ کرابوو لە چەند ساڵی ڕابردوودا.
لە ساڵی 2014 دا کەسایەتی ئەکادمیست و مارکسی ناسراو ” David Harvey ” لە بابەتێکدا بە ناونیشانی “حەڤدە خاڵی دژ بەیەک و کۆتایی سەرمایەداری” نووسیتی: ” ناکۆکیەکان دەبنە مایەی گۆڕانی گەورە: لە بارو دۆخێکی سیاسی ئاوادا، کە توندو تیژەکان و بەرانبەرکێکان بە شێوەیەکی فراوان زیادیان کردووە لە جیهاندا، هەرلە (تورکیاوە تا میسر و بەرزایل و سوید لە ساڵی 2013 بەتەنها) ئەمە زۆر و زۆرتر ئەوە دەردەخا کە بومە لەرزەیەک لە چەشنی شۆڕشەکانی پۆست کۆلۆنیالیزمی ساڵی شەستەکان بێنەتە پێشەوە، لە یاریەکی مناڵانەش دەچێت.”

ئەم گۆڕانە چۆن ڕوودەدا؟

وەڵامەکە بۆ ئەوانە دەگەڕێتەوە کە کاری بەردەوام دەکەن لە پێناوی گۆڕاندا. (Youssef El-Gingihy) لە ئیندیپەندن لە بارەی یەکیک لەو ئەگەرانەوە دەنووسێت:
” گواستنەوەی سەرمایەداری بۆ بەدیلێکی سیاسی و سیستەمێکی ئابوری، بە دڵنیاییەوە کاتێکی زۆری دەوێت، تەنانەت ئەگەر ئەو کارە لەڕێی شۆڕشیشەوە ئەنجام بدرێت. بەهەمان شێوەی گەشەی دەرەبەگایەتی بۆ سەرمایەداری لە ڕێی دوانەی پیشەسازی (ئابوری)، شۆڕشی فەرەنسا (سیاسی)، لەرەوە بەرژوازی جێگای ئەرێستکراتەکانی گرتەوە کەوا پاش شەڕی ناوخۆی ئینگلیز لەسەدەی حەڤدە دەرکەوتوبون.”

ئەمە شاهەدی گواستنەوەیەکی لەسەر خۆین لەگەڵ پێشکەوتنێکی بەرچاو لە پڕۆژەی دیموکراتی ئابوری کە دەرفەت بە کرێکاران دەدات کۆنترۆڵی بەرهەمهێنان بکەن لە ڕێی کاری هەرەوەزییەوە، هەر لەرەوە کۆمەڵگە دەرفەتی کۆنترۆڵکردنی دەبێت بەسەر داهاتەکانیدا و لە ڕێی بانکی گشتییەوە کارە مالییەکانی خۆی ڕێک دەخات. ئەمانە جۆرێکن لە تێکۆشان بۆ درووستکردنی شێوە ئابوورییەیەک لە خزمەتی خەڵکدا بۆ درووستکردنی هیچ قەیدو بەندێک بۆ کرێکاران، کە بە هۆکاری ماشێنی ئۆتۆماتیکییەوە ژمارەیان کەم دەکات. زۆرێک لەم مۆدێلە نوێیەی ئابوری لەسەرەتای گەشەکردنی خۆیدایە.
مارکس بڕوای وایە: ” هیچ سیستەمێکی کۆمەڵایەتی لە ناو ناچێت،

ئەگەر پێشتر هێزی بەرهەم هێنانەکەی گەشەی نەکرد بێت، بەهەمان شێوە پەیوەندییەکی باڵاتری بەرهەم هێنان ناتوانێت جێگرەوەی پەیوەندییە کۆنەکە بێت ئەگەر لە ڕووی مادی و کۆمەڵایەتییەوە گەشەی نەکرد بێت لەناو چوارچێوەی سیستمە کۆنەکەدا.”

وانەکانی کارە مارکس ئەوەمان پیشاندەدەن، کە دەبێت خەباتی چینایەتی زیاتر تیژ بکرێتەوە، لەڕێی پیشاندانی نادادپەروەرەکانی سیستمەکە خۆیەوە، لەو ڕێیەشەوە جێگرەوەی سیستمی کاپیتالیزم ئامادە بکرێت.

-______________

By Kevin Zeese and Margaret Flowers.

سەرچاوە:
https://popularresistance.org/for-200th-birthday-marx-as-an-activist/